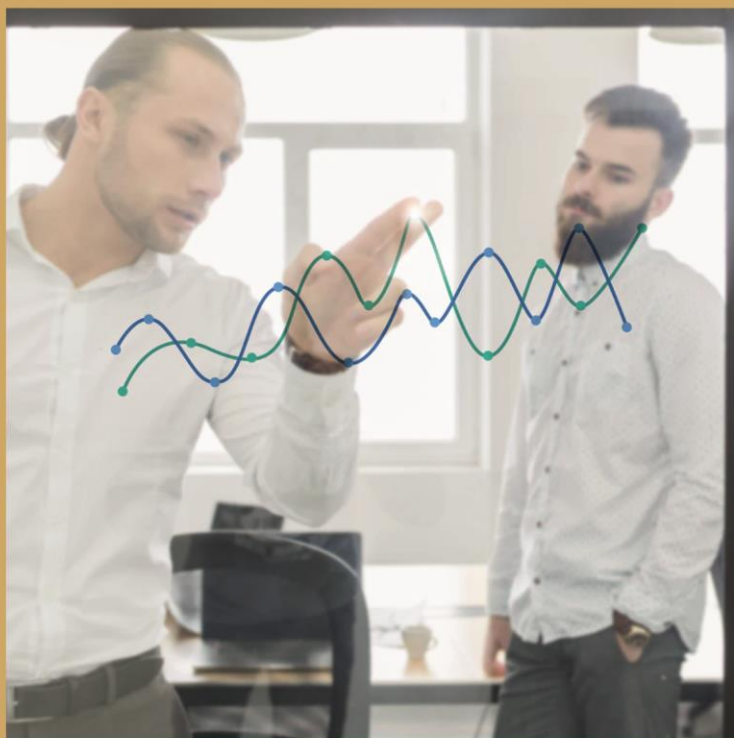

МЕТОДОЛОГІЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни
здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності «Економіка»

Хмельницький національний університет

МЕТОДОЛОГІЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

*Методичні рекомендації до вивчення дисципліни
здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 051 «Економіка»*

*Затверджено на засіданні кафедри
HR-інжиніринг у бізнес-економіці.
Протокол № 2 від 11.09.2023*

Хмельницький 2023

Методологія і організація наукових досліджень : методичні рекомендації до вивчення дисципліни здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» / М. Д. Ведерніков, Л. В. Волянська-Савчук, М. І. Зелена, Н. П. Базалійська, С. О. Бобух. Хмельницький : ХНУ, 2023. 55 с.

Укладачі: Ведерніков М. Д., д-р екон. наук, проф.;
Волянська-Савчук Л. В., канд. екон. наук, доц.;
Зелена М. І., канд. екон. наук, доц.;
Базалійська Н. П., канд. екон. наук, доц.;
Бобух С. О., директор ХКП «Електротранс».

Відповідальний за випуск: Ведерніков М. Д., д-р екон. наук, проф.

Випусковий редактор: Яремчук В. С.

Технічне редагування і верстка: Карпанасюк В. П.

Макетування здійснено редакційно-видавничим відділом Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1). Підп. 10.10.2023. Зам. № 86с/23, електронне видання, 2023.

Вступ

В умовах інтенсивного зростання обсягів наукової і науково-технічної інформації, швидкозмінності й оновлення системи наукових знань виникає потреба в якісно новій теоретичній підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних до самостійної творчої роботи, впровадження у виробництво наукомістких технологій і пристосування до умов ринкових відносин. Знання методології, теорії, техніки, методів та організації науково-дослідної діяльності допоможе магістрам, докторантам, молодим ученим легко залучатися до професійної діяльності, утілювати наукові знання у практичну площину, сприятиме розвитку раціонального і творчого мислення.

У сучасних соціально-економічних умовах спостерігається підвищення інтересу до наукового дослідження. Однак прагнення до науково-дослідної діяльності дедалі частіше наштовхується на недостатнє оволодіння дослідниками системою методологічних і методичних знань. Цей факт істотно знижує якість здійснення науково-дослідницької діяльності, не дозволяючи її виконавцям повною мірою реалізовувати свої потенційні творчі можливості. Для сучасних науковців-дослідників дуже важливо не тільки добре знати основні положення, які характеризують наукову роботу, а й мати стійкі знання про методологію та методику наукової творчості, оскільки, як свідчить сучасна наукова практика, у дослідників найбільше питань виникає саме цього характеру.

Дисципліна «Методологія і організація наукових досліджень» є обов'язковою і займає провідне місце у підготовці фахівців освітнього ступеня «магістр» спеціальності 051 «Економіка» (освітньо-професійна програма «HR-інжиніринг у бізнес-економіці»).

Мета дисципліни. Надати майбутнім фахівцям систематизоване уявлення про теоретичне і практичне підґрунтя для ефективного проведення наукових досліджень, ознайомити здобувачів (студентів) із методологією і методами дослідження, інформаційним забезпеченням науково-дослідної роботи, основними вимогами щодо оформлення наукових результатів, ввести елементи наукової творчості у

професійно орієнтовані дисципліни, сформувати наукову культуру здобувачів.

Завдання дисципліни. Навчання здобувачів методології наукових досліджень економіки, які включають:

- основи наукознавства і методику наукових досліджень конкретної проблеми;
- визначення напрямів досліджень та їх ефективності у раціональному господарюванні;
- постановку експерименту;
- організацію інтелектуальної праці;
- узагальнення результатів наукових досліджень у наукових звітах, методиках, наукових рекомендаціях.

За вимогами освітньо-професійної програми здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» при вивченні дисципліни повинні набути **компетентностей**: формування здатностей генерувати нові ідеї (креативність); до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; розробляти та управляти проєктами; проводити дослідження на відповідному рівні; використовувати сучасні інформаційні технології, методи та прийоми дослідження економічних та соціальних процесів, адекватні встановленим потребам дослідження; застосовувати науковий підхід до формування та виконання ефективних проєктів у соціально-економічній сфері; планувати і розробляти проєкти у сфері HR-інжинірингу, здійснювати їх інформаційне, методичне, матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення.

Після вивчення дисципліни, здобувачі повинні набути **програмих результатів**: формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем дослідження; дотримуватись принципів академічної доброчесності при проєктуванні теоретичних та експериментальних досліджень у сфері HR-інжинірингу та бізнес-економіки; обирати ефективні методи та обґрунтовувати пропонувані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень; збирати, обробляти та аналізувати статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, необхідні для вирішення комплексних економічних завдань наукового дослідження; приймати ефективні рішення за невизначених умов і вимог, що потребують застосування нових підходів, методів та інструментарію соціально-економічних досліджень.

Методичні рекомендації містять три модулі, кожен з яких є окремим самостійним блоком дисципліни, що логічно об'єднує кілька навчальних елементів за змістом і взаємозв'язками, які повинні бути засвоєні здобувачем за допомогою різних форм навчального процесу.

Однією з форм контролю засвоєння матеріалу є тестовий контроль для комплексної перевірки отриманих знань та формування логічних взаємозв'язків між поняттями, питаннями та темами.

Видання містить рекомендації до проведення практичних занять, задачею яких є надати здобувачам знання з питань методології і організації наукових досліджень, створити і розвинути практичні вміння і навички розв'язання реальних задач при постановці, організації, плануванні і виконанні наукових досліджень; розвинути вміння за допомогою сучасних наукових методів знаходити найбільш раціональні та обґрунтовані управлінські рішення в інформаційному середовищі.

Для комплексної перевірки засвоєного матеріалу пропонується виконати індивідуальне завдання, зміст якого знаходиться в одному з розділів видання.

Кожний вид роботи оцінюється за інституційною чотирибальною шкалою. Підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів навчальної роботи, з урахуванням коефіцієнта вагомості. Оцінка, яка виставляється за заняття, складається з таких елементів: усне опитування; знання теоретичного матеріалу з теми; вільне володіння здобувачем спеціальною термінологією і уміння професійно обґрунтувати прийняті рішення.

Оцінювання знань здобувача виконується за такими критеріями:

– **«відмінно»** – глибоко і повно опанований зміст навчального матеріалу, легке орієнтування і вміння користування понятійним апаратом; пов'язує теорію з практикою, вирішує практичні завдання, впевнено висловлюється і обґрунтовує свої судження. Оцінка передбачає грамотний, логічний виклад відповіді (як в усній, так і у письмовій формах), якісне оформлення письмової роботи. Здобувач не вагається при видозміні питання, робить детальні та узагальнюючі висновки. Відповідь допускає дві-три несуттєві похибки;

– **«добре»** – виставляється, якщо виконані вимоги до оцінки **«відмінно»**, однак здобувач допускає дві-три несуттєві помилки;

– **«задовільно»** – виявлені знання основного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання і практичної діяльності, справляється з виконанням практичних завдань, передбачених програмою. Як правило, відповідь будується на рівні репродуктивного мислення, але є слабкі знання структури курсу, допускає неточності і суттєві помилки у відповіді, вагається при відповіді на видозмінене питання;

– **«незадовільно»** – розрізнені, безсистемні знання, не вміння виділяти головне і другорядне, допускає помилки у визначенні понять, перекидає їх зміст, хаотично і невпевнено подає матеріал, не може

використовувати знання при розв'язуванні практичних завдань. Як правило, оцінка виставляється здобувачу, який не може продовжити навчання без додаткової роботи з вивчення дисципліни.

1. Вступ.

Поняття наукового дослідження, його структура

Практичне заняття 1.

Поняття наукового дослідження. Вимоги до наукового дослідження. Види наукових досліджень

Мета: здобуття знань щодо сутності, принципів та функцій науки, її ролі у розвитку суспільства.

Питання для обговорення

1. Наука як система знань. Наукознавство та його основні розділи. Поняття, зміст, мета і функції науки.
2. Основні ознаки наукового дослідження. Системність, доказовість та теоретичність наукового дослідження
3. Емпіричні, логічні та теоретичні пізнавальні завдання наукового дослідження
4. Класифікація наукових досліджень

Основні терміни: зміст науки; класифікація наук; функції науки; предмет науки; наука; наукознавство; теорія; теорія науки; революція в науці; категорії; принципи; постулати; основні галузі наук.

Теоретичні відомості

Вихідною основою розуміння науки є сама наукова діяльність, наукова творчість, а також вивчення загальних та специфічних законів природи і суспільства. Наука характеризується своєю багатогранністю, тому визначення і тлумачення поняття «наука» розглядатися з різних аспектів: по-перше, наука є соціально значущою сферою людської діяльності, функцією якої є вироблення й використання теоретично систематизованих об'єктивних знань про дійсність; по-друге, наука виступає системою знань, тому що вона являє собою струнку систему понять і категорій, пов'язаних між собою за допомогою суджень (міркувань) та умовиводів; по-третє, наука також виступає і як форма суспільної свідомості – як система знань вона охоплює не тільки

фактичні дані про предмети навколишнього світу, людської думки та дії, не лише закони та принципи вивчення об'єктів, а й певні форми та способи усвідомлення їх; по-четверте, нарешті, наука виступає складовою частиною духовної культури людства, оскільки вона бере участь у формуванні та вихованні особистості.

В розвиненому суспільстві важливою функцією науки є розвиток системи знань, які сприяють найраціональнішій організації виробничих відносин та використанню виробничих сил в інтересах усіх членів суспільства. Вона включає в себе ряд конкретних функцій: пізнавальну, культурно-виховну та практичну. У процесі наукового дослідження виділяють такі складові елементи: виникнення ідеї, формулювання теми; формування мети та завдань дослідження; висунення гіпотези, теоретичні дослідження; проведення експерименту, узагальнення наукових фактів і результатів; аналіз та оформлення наукових досліджень; впровадження та визначення ефективності наукових досліджень.

Наукове дослідження має етапи: організаційний, дослідний, узагальнення, апробація, реалізація результатів дослідження.

Наука як система знань має специфічну структуру і включає різні складові: наукові закони як відображення світу, його логіки; науковий факт як основа для висновків і узагальнень; категорії як найбільш загальні поняття; принципи (постулати, правила) як база для дотримання і узагальнення. У науці розрізняють також такі елементи, як принципи, постулати, правила. Отже, структура і класифікація науки в Україні спрямовані на подальший розвиток науки і техніки для зростання інтелектуального потенціалу держави та його використання для добробуту людей.

Головна функція науки – пізнання об'єктивного світу, щоб його вивчати і при можливості удосконалювати. Поняття науки слід розглядати з трьох основних позицій: з теоретичної, як вид суспільного поділу праці, як можливості практичного застосування її висновків науки. Наука є засобом передбачення наслідків людської діяльності. Важливою рисою науки є також її активний пошуковий характер. Сукупність знань про науку представляє собою наукознавство, тобто науку про науку. Узагальнення досвіду, суспільної практики формує поняття теорії.

Контрольні питання

1. Розкрийте зміст науки.
2. Назвіть головну функцію науки та конкретні функції, які вона включає.

3. Назвіть, з яких позицій слід розглядати поняття науки.
4. Вкажіть, що є предметом науки.
5. Визначте поняття наукознавства.
6. Розкрийте зміст поняття теорії та теорії науки.
7. Дайте характеристику науково-технічним революціям.
8. Коротко охарактеризуйте основні розділи наукознавства.
9. Назвіть основні елементи структури науки як системи знань.
10. Дайте характеристику наукового закону.
11. Дайте характеристику понять категорії, принципу, постулату.

Тестові завдання

Вкажіть одну правильну відповідь

1. Предметом науки є:

- а) теорія;
- б) практичне використання теорії;
- в) теорія та її практичне використання;
- г) усі відповіді правильні.

2. Пізнання об'єктивного світу є:

- а) головним предметом науки; в) головним об'єктом науки;
- б) головною функцією науки; г) головним методом науки.

3. Дайте визначення науки:

- а) це галузь людської діяльності;
- б) це задоволення потреб людей у пізнанні законів природи, суспільства, мислення;
- в) це сфера дослідницької діяльності, що спрямована на виробництво нових знань про природу, суспільство і процеси мислення;
- г) усі відповіді правильні.

4. Наукова ідея – це:

- а) форма відображення у мисленні нового розуміння об'єктивної реальності;
- б) це наукове припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ, процесів або причин, які зумовлюють даний наслідок;
- в) процедури, за допомогою яких встановлюється істинність будь-якого твердження.

5. Дайте визначення гіпотези:

- а) форма відображення у мисленні нового розуміння об'єктивної реальності;
- б) це наукове припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ, процесів або причин, які зумовлюють даний наслідок;

в) процедури, за допомогою яких установлюється істинність будь-якого твердження.

6. Систематизований виклад основних положень, думок, спостережень, в ній відсутні деталі, пояснення, ілюстрації тощо, характеризує поняття:

а) демонстрація; б) аргумент; в) теза; г) ілюстрація.

Вкажіть декілька правильних відповідей

7. До функцій науки відноситься функція:

а) пізнавальна; г) методологічна;
б) передбачення; д) культурно-виховна.
в) практично-дієва;

8. У структурі доказів можуть бути такі елементи:

а) теза; в) гіпотеза; д) припущення.
б) аргумент; г) демонстрація;

9. Структуру теорій формують:

а) закони; в) принципи; д) терміни;
б) категорії; г) постулати; е) партнерство.

10. У найбільш загальному вигляді всі галузі наукових знань об'єднують у такі групи знання про:

а) природу; б) техніку; в) суспільство; г) всесвіт; д) мислення.

Література: [3, с. 12–40; 5, с. 13–35; 8, с. 8–24; 13, с. 9–45]

Практичне заняття 2.

Поняття методології, методу, прийому в науковому дослідженні. Типологія методів дослідження

Мета: здобуття знань щодо змісту та функцій методології наукових досліджень, її структури. Розуміння відмінностей між філософською та конкретно науковою методологією. Розуміння новітніх наукових концепцій та методології наукових досліджень у сфері економіки.

Питання для обговорення

1. Логіка та методологія наукового дослідження.
2. Поняття системного, комплексного та цілісного підходу в науковому дослідженні.

3. Загальнонаукові, часткові та спеціальні методи дослідження.
4. Головні компоненти методики наукового дослідження.

Основні терміни: наукове дослідження; предмет та об'єкт наукового дослідження; класифікація; методологія; метод; загальнонаукові методи; аналіз; синтез; індукція; дедукція; емпіричні методи; спостереження; експеримент; аксіоми; теореми; гіпотеза; доказ; теза; аргумент.

Теоретичні відомості

Спираючись на систему методологічних принципів, дослідник визначає: об'єкт і предмет дослідження; послідовність їх вирішення; застосовувані методи. Можна умовно виділити два основних етапи, два характерних рівня наукового дослідження: емпіричний; теоретичний. Емпіричний етап пов'язаний з отриманням та первинною обробкою вихідного фактичного матеріалу. Зазвичай поділяють: факти дійсності та наукові факти.

Теоретичний етап і рівень дослідження пов'язаний з глибоким аналізом фактів, з проникненням в сутність досліджуваних явищ, з пізнанням і формулюванням в якісній та кількісній формі законів, тобто з поясненням явищ.

Сполучною ланкою між емпіричним і теоретичним етапом є постановка проблеми. Це означає: по-перше, визначити відоме і невідоме; які факти, пояснені і які вимагають пояснення; факти, відповідні теорії і які суперечать їй; по-друге, сформулювати питання, що виражає основний зміст проблеми, обґрунтувати його правильність і важливість для науки; по-третє, намітити конкретні завдання, послідовність їх вирішення та вживані при цьому методи.

Уміле визначення змісту кожного структурного елементу методики, їх співвідношення і є мистецтво дослідження.

Добре продумана методика організовує дослідження, забезпечує здобуття необхідного фактичного матеріалу, на основі аналізу якого і робляться наукові висновки. Реалізація методики дослідження дозволяє отримати попередні теоретичні і практичні висновки, що містять відповіді на завдання які вирішуються в дослідженні. Ці висновки мають відповідати наступним методичним вимогам: бути всебічно аргументованими, узагальнюючими основні підсумки дослідження; випливати з накопиченого матеріалу, будучи логічним наслідком його аналізу та узагальнення.

Структурні компоненти дослідницького процесу (який передбачає експериментальну частину) в оптимальному варіанті будуються таким чином: Етап 1. Загальне ознайомлення з проблемою

дослідження, визначення її зовнішніх меж. Етап II. Формулювання цілей дослідження. Етап III. Розробка гіпотези дослідження. Етап IV. Постановка завдань дослідження. Констатуючий експеримент. Етап V. Вид перетворюючого експерименту і його організація. Етап VI. Організація і проведення експерименту. Етап VII. Узагальнення та синтез експериментальних даних.

Системний підхід – один із головних напрямків методології спеціального наукового пізнання та соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженнях певних об'єктів як складних систем. Системний підхід не існує у вигляді чіткої методики з визначеною логічною концепцією. Це – система, утворена із сукупності логічних прийомів, методичних правил і принципів теоретичного дослідження, що виконує таким чином евристичну функцію в загальній системі наукового пізнання. Сукупність пізнавальних принципів системного підходу не має жорстких обмежень і за своєю суттю орієнтує і спрямовує певну систему двояким чином відповідно до конкретних етапів дослідження. З одного боку, його змістовні принципи сприяють виявленню обмеженості традиційних об'єктів дослідження, визначенню та реалізації нового типу завдань при новому стилі мислення.

Отже, процес вивчення певного об'єкта з метою встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах раціонального використання у практичній діяльності людей називають науковим дослідженням. Слід розрізняти об'єкт і предмет дослідження. Наукове вивчення об'єкту передбачає здійснення класифікацій. Методологія науки передбачає використання низки загальнонаукових та емпіричних методів пізнання. Важливою частиною наукового дослідження є аксіоматизація знань, яка передувє створення теорії. Створення теорії передбачає попереднє висування певних наукових припущень, що називають гіпотезами. Гіпотези можуть перетворитися у достовірні положення наукової теорії або бути відкинутими.

Контрольні питання

1. Визначте поняття наукового дослідження, об'єкт та предмет.
2. Охарактеризуйте суть та види об'єкта дослідження.
3. Опишіть методи класифікації об'єктів дослідження та вимоги до класифікації.
4. Дайте характеристику поняттю методології.
5. Назвіть загальнонаукові методи пізнання.
6. Охарактеризуйте методи аналізу та синтезу.
7. Охарактеризуйте методи індукції та дедукції.
8. Охарактеризуйте методи аналогії та моделювання.

9. Охарактеризуйте методи абстрагування та конкретизації.
10. Охарактеризуйте метод системного аналізу.
11. Дайте характеристику теоретичним прийомам.
12. Дайте характеристику методичним прийомам.

Тестові завдання

Вкажіть одну правильну відповідь

1. Загальнонауковим методом дослідження не являється:

- а) індукція;
- б) аналогія;
- в) системний аналіз;
- г) спостереження.

2. Загальнонауковим методом дослідження не являється:

- а) індукція;
- б) аналогія;
- в) системний аналіз;
- г) спостереження.

3. Логічний прийом, що дає змогу передати відмінність ознак і результатів дослідження за допомогою мовних засобів, називають:

- а) поясненням;
- б) визначенням;
- в) терміном;
- г) формалізацією.

4. Метод, що ґрунтується на науковому припущенні, висунутому для пояснення будь-якого явища, яке потребує перевірки називається:

- а) аксіоматичний;
- б) гіпотетичний;
- в) формалізацій;
- г) створення теорії.

5. Метод дослідження, при якому загальний висновок про ознаки множини елементів виводиться на основі вивчення цих ознак у частини елементів, називають:

- а) аналіз;
- б) синтез;
- в) дедукція;
- г) індукція.

6. Метод дослідження, який включає в себе вивчення предмета за допомогою мисленого або фізичного розчленування його на складові елементи, називають:

- а) аналіз;
- б) синтез;
- в) дедукція;
- г) індукція.

Вкажіть декілька правильних відповідей

7. Вкажіть усі емпіричні об'єкти дослідження:

- а) трудомісткість продукції;
- б) заробітна плата працівників;
- в) закон попиту і пропозиції праці;
- г) баланс робочого часу.

8. Вкажіть усі вимоги до аксіоматизованої системи:

- а) несуперечливість;
- в) незалежність;

б) повнота;

г) доказовість.

9. Вкажіть усі елементи структури доказу:

а) теза;

в) факт;

б) аргумент;

г) форма.

10. Емпіричні об'єкти при дослідженні поділяють на:

а) натуральні;

в) штучні;

д) природні.

б) фізичні;

г) набуті;

Література: [9, с. 15–30; 16, с. 8–39; 17, с. 18–36].

Практичне заняття 3.

Емпіричні методи наукового дослідження

Мета: вміти характеризувати зміст емпіричних методів наукових досліджень, формувати вміння відповідно до теми і мети дослідження обирати та використовувати методи наукового дослідження.

Питання для обговорення

1. Поняття та загальна характеристика емпіричних методів наукового дослідження.
2. Спостереження як емпіричний метод наукового дослідження.
3. Емпіричні методи: вимірювання, порівняння, узагальнення
4. Експеримент та інші емпіричні методи дослідження.

Основні терміни: верифікація, емпіричне дослідження, валідність, діагностична сила, надійність, репрезентативність, спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент, узагальнення, бесіда, рейтинг, експертна оцінка, опитування.

Теоретичні відомості

Наукове знання і процес його здобуття характеризуються системністю і структурованістю. У структурі наукового знання виділяють емпіричний (дослідний) і теоретичний рівні. Сукупність дослідних заходів і методів забезпечують емпіричний і теоретичний етапи наукового дослідження. На емпіричному рівні дослідний об'єкт відображається здебільшого з позицій зовнішніх зв'язків і відносин. Емпіричному пізнанню притаманні збір фактів, первинне узагальнення, опис дослідних даних, систематизація і класифікація. Емпіричне дослідження спрямоване безпосередньо на об'єкт

дослідження, відбувається на основі методів порівняння, виміру, спостерегання, експерименту, аналізу та ін.

Загальнонаукові методи дослідження умовно поділяють на три групи: методи, що використовуються на теоретичному рівні дослідження (індукція, дедукція, системний підхід, та ін.); методи, що використовуються як на теоретичному, так і емпіричному рівнях дослідження (формалізація, абстрагування, аналіз і синтез, систематизація, узагальнення, моделювання та ін.); методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, вимірювання, порівняння, візуально-графічні методи).

Наукове спостереження на відміну від звичайного споглядання має сенс, мету і засоби, за допомогою яких суб'єкт пізнання переходить до предмета дослідження (явища, що спостерігається) і до продукту (результату) дослідження у вигляді звіту про спостережуване. Використання цього методу збагачує науку фактами безпосередньої дійсності. Полягає він у цілеспрямованому вивченні предметів із використанням таких чуттєвих властивостей людини, як відчуття, сприйняття, уявлення предметів і явищ дійсності. Як метод пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних даних.

Експеримент проводять на заключному етапі дослідження і він є критерієм істини теорії і гіпотез. Експеримент також у багатьох випадках є джерелом нових теоретичних даних, які розвиваються на базі результатів проведеного дослідження або законів, що виходять з нього. Основною метою експерименту є перевірка теоретичних положень (підтвердження робочої гіпотези), а також більш широкого і глибокого вивчення теми наукового дослідження. Експеримент як науковий метод необхідний для спеціального вивчення окремих питань з участю тих, хто підлягає експерименту. Його реалізація передбачає створення спеціальних умов та груп за певними параметрами, яких потребує гіпотеза. Завдяки експерименту апробують навчальні програми з різних мистецьких дисциплін, з'ясовують їх ефективність.

При обробці результатів вимірів і спостережень широко використовують графічні методи, за допомогою яких наочно можна побачити результати, виявити загальний характер функціональної залежності змінних величин, які вивчаються; встановити наявність максимуму або мінімуму функції. Для дослідження закономірностей між процесами (явищами), які залежать від багатьох, інколи невідомих чинників, застосовують кореляційний аналіз. Деякі науковці серед емпіричних методів виділяють ще інтерв'ю, анкетування, рейтинг, експертну оцінку, самооцінку, аналіз даних.

Контрольні питання

1. Розкрийте сутність поняття «емпіричне дослідження».
2. Розкрийте сутність поняття «верифікація».
3. Назвіть основні вимоги до емпіричних методів.
4. Дайте визначення терміну «валідність».
5. Назвіть основні методи емпіричного дослідження.
6. Охарактеризуйте сутність методу спостереження.
7. Назвіть вимоги до спостереження.
8. Назвіть етапи проведення спостереження
9. Розкрийте сутність методу вимірювання.
10. Розкрийте сутність методу порівняння. Назвіть види порівняння.
11. Розкрийте сутність методу узагальнення.
12. Охарактеризуйте сутність методу експерименту.
13. Назвіть випадки у яких необхідно проводити експеримент.
14. Назвіть види експерименту.

Тестові завдання

Вкажіть одну правильну відповідь

1. Емпіричне дослідження – це:

- а) маркетинг;
- б) процес практичного етапу дослідження;
- в) особливий вид практичної діяльності, що існує в середині науки;
- г) аудит в науковій сфері.

2. Вибір проблеми дослідження обґрунтовується насамперед її:

- а) потребою; б) достовірністю; в) актуальністю; г) ймовірністю.

Вкажіть декілька правильних відповідей

3. До емпіричних методів наукових досліджень відносять:

- а) спостереження; в) анкетування; д) експеримент.
- б) порівняння; г) вимірювання;

4. До емпірико-теоретичних методів відносять:

- а) абстрагування та моделювання;
- б) аналіз і синтез;
- в) індукцію і дедукцію;
- г) вимірювання і порівняння;
- д) історичний підхід та логічний підхід.

5. Виділяють наступні групи спеціальних методів:

- а) методи збору і обробки інформації;
- б) методи підготовки до аналізу;
- в) методи проведення аналітичної роботи;

- г) методи планових розрахунків і обґрунтувань;
- д) методи прогнозування.

6. Основними напрямками економічних досліджень є такі комплексні програми:

- а) соціально-економічні;
- б) науково-технічні;
- в) соціально-психологічні;
- г) виробничо-технічні;
- д) регіональні та екологічні.

7. Економічні закони є:

- а) загальні;
- б) специфічні;
- в) господарські;
- г) всезагальні.

8. Залежно від тривалості вирізняють спостереження:

- а) довгочасне;
- б) безперервне;
- в) теоретичне;
- г) короткочасне;
- д) дискретне.

9. Тематику наукових досліджень з конкретної економіки формуються у межах проблем цієї науки, які поділяють на:

- а) теоретичні;
- б) прикладні;
- в) організаційні;
- г) методологічні.

10. Критерії вибору теми наукового дослідження включають:

- а) забезпечення фінансування і впровадження результатів;
- б) відповідність фінансування;
- в) відповідність профілю закладу;
- г) народногосподарську ефективність.

Література: [2, с. 128–146; 6, с. 112–139; 10, с. 15–31]

Практичне заняття 4.

Теоретичні методи дослідження

Мета: обґрунтувати важливість теоретичних методів наукового дослідження, послідовність проведення теоретичних досліджень; навчити здобувачів аналізувати основні теоретичні методи наукового дослідження: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння, формалізації, абстрагування та моделювання.

Питання для обговорення

1. Сутність теоретичних методів наукового дослідження.

2. Характеристика основних теоретичних методів наукового дослідження.

3. Особливості логічного та хронологічного підходів при проведенні теоретичних досліджень.

Основні терміни: метод, методологія, теоретичні методи дослідження, аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, формалізація, абстрагування, моделювання.

Теоретичні відомості

Теоретичні методи спрямовані на створення теоретичних узагальнень та формулювань закономірностей досліджуваних явищ, їх мета яких полягає у поясненні відкритих явищ, встановленні закономірних зв'язків між явищами, формулюванні законів і закономірностей розвитку явищ і на цій основі передбаченні нових явищ. Методологічною основою теоретичних досліджень є творчий процес. Творчість полягає у створенні нових цінностей, встановленні невідомих науці фактів, створенні досить не бачених, цінних для людства інформаційних даних тощо. Процедура творчості вимагає удосконалення вже добре відомого вирішення. Удосконалювання ж є процесом переконструювання об'єкта мислення у оптимальному напрямку. Коли переробка досягає межі, що визначена поставленою раніше метою, процес оптимізації припиняється, створюється продукт розумової праці. У теоретичному аспекті – це гіпотеза дослідження, тобто наукове передбачення.

Послідовність проведення теоретичних досліджень має декілька стадій. На першому етапі потрібно ретельно з ознайомитись добре відомими та апробованими (перевірені на практиці) рішеннями тієї чи іншої конкретної проблеми. На наступному етапі дослідник-теоретик повинен відмовитися від відомих засобів розв'язання даної проблеми, які є аналогічні до тих, які пропонує він. Останній етап – це етап, на якому впроваджуються різноманітні нові варіанти вирішення поставленої проблеми.

На теоретичному рівні дослідження використовуються такі загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, формалізація, абстрагування, моделювання. Серед великої різноманітності загальнонаукових методів окремо виділяють історичний і логічний методи дослідження, які дозволяють подумки відтворити досліджуваний об'єкт у всій його об'єктивній конкретності, уявити і зрозуміти його в розвитку. Визначення фізичної, економічної та іншої сутності досліджуваного явища (або

процесу) складає основу теоретичних розробок. Результатом такого дослідження повинно бути багатобічне висвітлення суті процесу, яке базується на конкретних законах фізики, хімії, біології, політекономії тощо. Успіх залежить від повноти зібраної інформації, глибини її творчого аналізу, цілеспрямованого методичних висновків за результатами аналізу, чітко сформульованих цілей і задач дослідження, досвіду та ерудиції науковця.

Контрольні питання

1. В чому полягає особливість теоретичних методів наукового дослідження?
2. З чого варто починати будь-яке теоретичне дослідження?
3. Дайте характеристику основних етапів проведення теоретичних досліджень.
4. Які серед загальнонаукових методів найчастіше використовуються на теоретичному рівні дослідження?
5. Охарактеризуйте такі теоретичні методи дослідження як аналіз та синтез.
6. Поясніть суть індуктивного та дедуктивного методів наукового дослідження.
7. У чому полягає зміст методів порівняння, формалізації та абстрагування?
8. Розкрийте особливості методу моделювання.
9. Охарактеризуйте сутність гіпотетичного підходу при проведенні наукового дослідження на теоретичному рівні.
10. Яким основним вимогам мають відповідати гіпотетичний та аксіоматичний підходи при здійсненні теоретичного дослідження?
11. Поясніть суть хронологічного (історичного) методу теоретичного дослідження.

Тестові завдання

Вкажіть одну правильну відповідь

1. З нижченаведеного не є частиною загальних організаційно-господарських відносин:

а) маркетинг;	в) економіка промисловості;
б) фінанси та кредит;	г) аудит.

2. Усі економічні науки поділяють на групи:

а) три;	в) шість;
б) п'ять;	г) дев'ять.

3. Вибір проблеми дослідження обґрунтовується насамперед її:

а) потрібністю;	в) актуальністю;	д) ймовірністю.

- б) достовірністю; г) застарілістю;

Вкажіть декілька правильних відповідей

4. Вкажіть усі типи наукових проблем конкретної економіки, які підлягають дослідженню:

- а) теоретичні; в) методичні;
б) методологічні; г) організаційні.

5. До емпіричних методів наукових досліджень відносять:

- а) спостереження; в) анкетування; д) експеримент.
б) порівняння; г) вимірювання;

6. До емпірико-теоретичних методів відносять:

- а) абстрагування та моделювання;
б) аналіз і синтез;
в) індукцію і дедукцію;
г) вимірювання і порівняння;
д) історичний підхід та логічний підхід.

7. Виділяють наступні групи спеціальних методів:

- а) збору і обробки інформації;
б) підготовки до аналізу;
в) проведення аналітичної роботи;
г) планових розрахунків і обґрунтувань;
д) прогнозування.

8. Основними напрямками економічних досліджень є такі комплексні програми:

- а) соціально-економічні; г) виробничо-технічні;
б) науково-технічні; д) регіональні та екологічні.
в) соціально-психологічні;

9. Економічні закони є:

- а) загальні; г) всезагальні;
б) специфічні; д) регіональні та екологічні.
в) господарські;

10. Теми наукових досліджень з конкретної економіки формуються у межах проблем цієї науки, які поділяють на:

- а) теоретичні; г) методологічні;
б) прикладні; д) наукові.
в) організаційні;

Література: [12, с. 153–194; 14, с. 218–225]

2. Методологічна основа наукового дослідження

Практичне заняття 5.

Інформаційна база наукових досліджень

Мета: розвивати уміння аналізувати носії інформації, первинні та вторинні наукові документи; навчити розрізняти способи подання інформації у наукових документах.

Питання для обговорення

1. Бібліографічні джерела економічної інформації.
2. Структура й організація економічної бібліографії.
3. Інформаційно-пошукові мови бібліографічних фондів.
4. Порядок обробки інформації в економічних дослідженнях. АСУ обробки інформації та ЕОМ та застосування їх у наукових дослідженнях.

Основні терміни: бібліографія; науково-допоміжна бібліографія; рекомендаційна бібліографія; бібліографічні покажчики; бібліографічний запис; реферат; інформаційно-пошукова мова; універсальна десяткова класифікація (УДК); бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК); каталог.

Теоретичні відомості

Бібліографічні джерела економічної інформації являють собою сукупність літературно оформлених робіт, випущених видавництвами або депонованих у закладах науково-технічної інформації. Депонуються, тобто здаються на зберігання і за запитом видаються користувачам у вигляді копій або мікрофільмів, звіти про виконані науково-дослідні роботи, статті, реферати та інші роботи, які становлять інтерес для вузького кола дослідників. Статистичні матеріали – відомості про розвиток народного господарства, подані у вигляді таблиць, узагальнених у щорічних статистичних збірниках, що видаються Міністерством статистики України.

Науково-дослідна література видається у вигляді монографій, узагальнюючих наукові праці, збірників статей, в яких висвітлюються різні проблеми економічних наук, розробляються питання розвитку

країни. Вони включають в себе нову наукову інформацію, що використовується в дослідженнях економіки.

Важливим бібліографічним джерелом оперативної економічної інформації, що використовується в наукових дослідженнях, є періодичні видання. До них відносять газети і журнали, що висвітлюють усі питання економічної науки або її основних галузей. Кожне періодичне видання має свого видавця – відомство, науково-дослідний заклад, юридичних і фізичних засновників. Отже, вивчення бібліографічних джерел економічної інформації спрямоване на прискорення пошуку необхідних даних для дослідження економічних процесів і розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо їх удосконалення з метою одержання найбільшої ефективності при мінімальних витратах.

Основним завданням економічної бібліографії є систематизація бібліографічних джерел для створення інформаційного комфорту дослідникам в галузі економіки. Залежно від функцій та цільового призначення економічна бібліографія поділяється на науково-допоміжну і рекомендаційну. Бібліографічні показники поділяють на: ретроспективні; поточні; перспективні.

Система наукової інформації з економічних наук є частиною загальнодержавної системи наукової інформації, що включає в себе бібліотечні фонди і масиви науково-технічної інформації. Робота дослідника з виявлення опублікованих джерел ґрунтується на інформаційно-пошуковому апараті бібліотек. Для організації інформаційного пошуку важливо раціонально розмістити книги, журнали та інші об'єкти інформації в сховищах. Для цього потрібно присвоїти об'єктам пошуку певні індекси, відповідно до яких розміщувати їх у довідково-інформаційних фондах.

Зібрана інформація в процесі наукового дослідження підлягає ретельній обробці. Обробці підлягає весь зібраний матеріал від першої до останньої сторінки, – це і є первинна суцільна обробка матеріалу. Вона повинна передувати написанню тексту. З її допомогою можна уявити загальну картину всієї роботи, створюючи тим самим сприятливі умови для написання тексту на відповідному науковому рівні. Отже, основним завданням економічної бібліографії є систематизація бібліографічних джерел для створення інформаційного комфорту дослідникам в галузі економіки.

Контрольні питання

1. Дайте визначення бібліографії.
2. Назвіть та опишіть види бібліографічних літературних джерел.
3. Вкажіть відмінності між науково-допоміжною та рекомендаційною бібліографією.

4. Дайте характеристику видів бібліографічних покажчиків.
5. Опишіть зміст бібліографічного запису.
6. Дайте характеристику універсальної десяткової класифікації.
7. Дайте характеристику бібліотечно-бібліографічної класифікації.
8. Опишіть зміст та види каталогів.

Тестові завдання

Вкажіть одну правильну відповідь

1. Бібліографічні джерела, що містять ділові поради та вказівки, відносяться до:

- а) підручників;
- б) практичних посібників;
- в) науково-популярної літератури;
- г) науково-дослідної літератури.

2. У бібліографічному запису друкованого твору назва видавництва міститься:

- а) між містом видавництва і роком видавництва;
- б) між роком видавництва і містом видавництва;
- в) після міста і року видавництва;
- г) до міста і року видавництва.

Вкажіть декілька правильних відповідей

3. Вкажіть, що з нижченаведеного відноситься до такого виду бібліографічних джерел інформації, як науково-дослідна література:

- а) статистичні збірники;
- б) монографії;
- в) збірники статей;
- г) підручники.

4. Бібліографічні покажчики поділяють на:

- а) ретроспективні;
- б) поточні;
- в) систематичні;
- г) перспективні;
- д) алфавітні.

5. Залежно від форми і повноти змісту посібників в економічній бібліографії склалися такі типи бібліографічних покажчиків:

- а) загальноекономічні;
- б) галузеві;
- в) тематичні;
- г) регіональні;
- д) персональні.

6. Залежно від цільового призначення бібліографічні літературні джерела економічної інформації поділяють на такі види:

- а) статистичні матеріали;

- б) науково-дослідна література;
- в) енциклопедії;
- г) навчальна література;
- д) науково-популярна література.

7. Науково-дослідна література видається у вигляді:

- а) монографій;
- б) відомості про розвиток народного господарства;
- в) узагальнюючих наукові праці;
- г) збірників статей.

8. Залежно від функцій та цільового призначення економічна бібліографія поділяється на:

- а) наукову;
- б) допоміжну;
- в) науково-допоміжну;
- г) науково-рекомендаційну;
- д) рекомендаційну.

9. Залежно від форми і повноти змісту посібників в економічній бібліографії склалися такі типи бібліографічних покажчиків:

- а) загальноекономічні;
- б) перспективні;
- в) галузеві;
- г) тематичні;
- д) персоналії.

10. Залежно від цільового призначення бібліографічні літературні джерела економічної інформації поділяють на такі види:

- а) праці відомих представників економічної думки;
- б) аналітичні;
- в) статистичні матеріали;
- г) науково-дослідна література;
- д) навчальна література.

Література: [12, с. 107–134; 18, с. 62–116]

Практичне заняття 6.

Розробка концептуальних положень і апарату дослідження. Вивчення теоретичного і практичного стану проблеми

Мета: знати організаційні стадії науково-дослідного процесу і їх алгоритм; поняття гіпотези, етапи, об'єкти, засоби; вміти проводити теоретичний та практичний аналіз стану проблеми.

Питання для обговорення

1. Сутність наукової організації дослідного процесу.
2. Особливості творчої праці у дослідницькій діяльності.
3. Організація та планування праці в процесі наукових досліджень.
4. Раціональний трудовий режим дослідника й організація робочого місця.

Основні терміни: організація; наукова організація дослідницької діяльності; організація науково-дослідного процесу; принципи організації праці у науковій діяльності.

Теоретичні відомості

Наукова організація дослідницької діяльності включає організацію дослідного процесу, управління ним і обслуговування його. Спеціалізація і кооперування передбачають розподіл праці груп і окремих виконавців науково-дослідних процедур. При цьому додержують технологічного принципу спеціалізації і кооперування, що ґрунтується на створенні ділянок і робочих місць для виконання однорідних за технологічним процесом операцій.

Пропорційність полягає у додержанні правильного співвідношення інформаційного забезпечення дослідників обчислювальними можливостями з метою забезпечення пропорційності надходження економічної інформації.

Наукова організація праці як система складається із таких взаємопов'язаних елементів: організації трудових процесів і робочих місць, забезпечення сприятливих умов праці, організації праці з функціонального обслуговування робочих місць, нормування і матеріального стимулювання, розвитку творчих здібностей і наукової активності працівників. Ефективність праці у науковій діяльності залежить від моральних, вольових і якісних характеристик працівника, а також його інтелектуального рівня.

Отримання значного результату залежить від світогляду дослідника. В науково-технічній творчості матеріалістична діалектика та системний підхід складають єдиний напрям в розвитку сучасного наукового пізнання. При системному підході вирішення значення слід надати внутрішній організації структури системи, її багаторівневості.

Наукова організація творчої праці зумовлена потребою координації і взаємозв'язку цілого ряду однорідних за технічним характером процесів колективної праці. Підвищення рівня використання наукового потенціалу є найважливішим напрямом підвищення ефективності науки, який залежить від організації праці наукових працівників. Раціональна організація праці забезпечує зниження трудових витрат на науку. Організація робочого місця тісно

пов'язана з формами і методами організованої праці. Цей взаємозв'язок виражений в організації трудового процесу, бо виконуючи раціоналізацію прийомів праці, можна ліквідувати надмірне фізичне навантаження наукового працівника, досягти скорочення і уповільнення рухів, а також визначити потребу в оснащенні робочого місця пристроями і пристосуваннями, що сприяють економії робочого часу.

Контрольні питання

1. Визначте основний зміст поняття наукової організації дослідницької діяльності.
2. Опишіть, з яких елементів складається наукова організація дослідницької діяльності.
3. Назвіть та опишіть елементи організації науково-дослідного процесу.
4. Назвіть та опишіть елементи організації управління науково-дослідним процесом.
5. Назвіть та опишіть елементи організації обслуговування науково-дослідного процесу.
6. Вкажіть особливості сучасних наукових досліджень, що впливають на ефективність наукової праці.
7. Охарактеризуйте принципи організації праці у науковій діяльності.
8. Назвіть фактори, від яких залежить ефективність розумової праці.
9. Коротко опишіть основні моменти раціонального трудового режиму дослідника.
10. Коротко опишіть основні моменти раціональної організації робочого місця дослідника.

Тестові завдання

Вкажіть одну правильну відповідь

1. Рівномірне виконання дослідних процедур забезпечується принципом:

а) пропорційності;	в) ритмічності;
б) безперервності;	г) спеціалізації.

2. Можливість раціональної організації інформаційних потоків між учасниками науково-дослідного процесу забезпечується принципом:

а) пропорційності;	в) ритмічності;
б) безперервності;	г) прямоочності.

3. Упорядкована сукупність елементів арифметичних і логічних операцій, виконання яких дає змогу розв'язати відповідну задачу, називають:

- а) структурою; б) процедурою; в) алгоритмом; г) формулою.

4. Методичні прийоми, за допомогою яких дослідження здійснюється способом безпосереднього дотику до об'єктів спостереження, називають:

- а) документальними; в) аналітичними;
- б) органолептичними; г) безпосередніми.

Вкажіть декілька правильних відповідей

5. Вкажіть усі принципи організації обслуговування науково-дослідного процесу:

- а) технічна оснащеність засобами праці;
- б) нормування і матеріальне стимулювання;
- в) обслуговування робочих місць;
- г) забезпеченість засобами зв'язку для збирання інформації.

6. Найважливішими особливостями сучасних наукових досліджень, що впливають на ефективність наукової праці, є такі:

- а) імовірний характер та унікальність;
- б) складність і комплексність;
- в) творчість і колективність;
- г) масштабність і трудомісткість;
- д) зв'язок досліджень з практикою.

7. Мотивація, як одна з проблем творчості пов'язана з потребами, які в свою чергу діляться на такі групи:

- а) біологічні;
- б) моральні;
- в) соціальні;
- г) фізіологічні;
- д) ідеальні.

8. Важливим загальнонауковим методом пізнання є аналогія:

- а) пряма;
- б) символічна;
- в) не пряма;
- г) особиста;
- д) фантастична.

9. Ефективність розумової праці залежить від таких факторів:

- а) внутрішніх;
- б) зовнішніх;
- в) мотивації праці;

- г) організації праці;
- д) розумового навантаження.

10. Назвіть, що з наведеного нижче не відносять до методичних прийомів документалістики:

- а) інвентаризацію;
- б) нормативно-правове регулювання;
- в) інформаційне моделювання;
- г) суцільні спостереження.

Література: [7, с. 53–66; 17, с. 185–200]

Практичне заняття 7.

Розробка та експериментальна перевірка моделі, головних ідей, концептуальних положень покладених в основу дослідження

Мета: вміти формулювати особливості головних ідей, концептуальних положень, що покладені в основу дослідження; знати поняття наукового експерименту, класифікація експериментів, етапи проведення, типові помилки при проведенні експерименту; вміти проводити науковий експеримент в науково-дослідній роботі; проводити аналіз науково-експериментальних даних.

Питання для обговорення

1. Наукове пізнання і моделювання. Модель як метод описування системи.
2. Збирання та накопичення матеріалів дослідження.
3. Організація і проведення експерименту.
4. Обробка результатів спостереження.

Основні терміни: наукове пізнання, моделювання, модель, експеримент, спостереження.

Теоретичні відомості

Моделювання як метод наукового пізнання виникло в зв'язку з необхідністю вирішення завдань, які з тих чи інших причин не можуть бути вирішені безпосередньо. Вони виникають у випадках, коли об'єкт або недосяжний для дослідника, або він ще не існує і потрібно обрати оптимальний варіант його створення, або дослідження реального об'єкта вимагає багато часу та економічно не вигідне тощо. Характерною ознакою моделей можна вважати їх спрощеність

стосовно оригіналу або реальної життєвої ситуації, яку моделюють. Спрошеність моделей є неминучою, тому що оригінал лише в обмеженій кількості відношень відображується в моделі. Надмірно спрощена модель, проте, може призвести до невідповідності з досліджуванним об'єктом, що унеможливує його вивчення. З іншого боку, врахування в моделі якомога більшої кількості властивостей, ознак, сторін об'єкта призводить до ускладнення процесу дослідження.

Найбільш важливою складовою частиною наукового дослідження є експеримент. Експеримент широко застосовують не лише в природничих науках, а й у соціальній практиці, де він відіграє значну роль у пізнанні та управлінні суспільними процесами. Від звичайного, щоденного, пасивного спостереження експеримент відрізняється активним впливом дослідника на явище, що вивчається. Основною метою експерименту є виявлення властивостей досліджуваних об'єктів, підтвердження наукових гіпотез і на цій основі більш широке та поглиблене вивчення теми наукового дослідження.

Розпочинаючи пошук необхідних відомостей, варто чітко уявляти, де їх можна знайти і які можливості щодо цього мають ті організації, які існують для цієї мети, - бібліотеки й органи наукової інформації. Безпосередню допомогу фахівцям у пошуку інформації надають відділи (бюро) наукової інформації в науково-дослідних і проєктних інститутах і на підприємствах. Робота кожного з них будується з урахуванням інформаційних потреб установи в цілому й окремих категорій фахівців. Виходячи із завдань розвитку науки й практики, відповідно до соціально-економічної структури нашого суспільства створена єдина державна система науково-технічної інформації, що включає в себе мережу спеціальних установ, призначених для її збору, узагальнення й поширення.

Контрольні питання

1. Розкрийте зміст наукового пізнання.
2. Назвіть головні характеристики збирання і накопичення матеріалів дослідження.
3. Назвіть, основні аспекти обробки результатів спостереження.
4. Вкажіть, що є предметом науки.
5. Визначте сутність поняття модель.
6. Розкрийте зміст кореляційного аналізу.
7. Дайте характеристику робочого місця експериментатора та організація експерименту.

8. Коротко охарактеризуйте класифікацію методів моделювання систем.

Тестові завдання

Вкажіть одну правильну відповідь

1. Певний умовний образ об'єкта дослідження, котрий замінює останній і перебуває з ним у такій відповідності, яка дозволяє отримати нове знання:

- а) метод;
- б) модель;
- в) схема;
- г) рисунок.

2. Метод опосередкованого пізнання за допомогою штучних або природних систем, які зберігають певні особливості об'єкта і таким чином, заміщують його та дають змогу отримати нове знання про оригінал – це:

- а) моделювання; б) система; в) експеримент; г) дослідження.

3. Класифікація моделей не здійснюється за такою класифікаційною ознакою:

- а) ступінь визначеності; г) засоби моделі;
- б) закономірності зміни параметрів моделі; д) природа моделі.
- в) фактор часу;

4. Детерміновані моделі відносять до моделей:

- а) за ступенем визначеності;
- б) за закономірностями зміни своїх параметрів;
- в) за фактором часу;
- г) залежно від засобів описування та оцінки;
- д) за природою.

5. Дискретні моделі відносять до моделей:

- а) за ступенем визначеності;
- б) за закономірностями зміни своїх параметрів;
- в) за фактором часу;
- г) залежно від засобів описування та оцінки;
- д) за природою.

6. Залежно від форми подання об'єкта моделювання поділяють на:

- а) поточне та фактичне; в) помірне та абстрактне;
- б) реальне та абстрактне; г) фактичне та бажане.

7. За призначенням об'єкта експерименту поділяються:

- а) природничо-наукові виробничі, педагогічні, соціологічні, економічні;
- б) речовинні, енергетичні, інформаційні;
- в) технологічні, соціометричні;
- г) прості та складні;
- д) природні та штучні.

8. Найбільш важливою складовою частиною наукового дослідження є:

- а) дослід;
- б) експеримент;
- в) спостереження;
- г) діагностика;
- д) опис.

Вкажіть декілька правильних відповідей

9. До конкретизованих (похідних від основної) функцій належать:

- а) засіб наукового осмислення дійсності;
- б) засіб спілкування;
- в) засіб навчання і тренування;
- г) інструмент прогнозування;
- д) засіб постановки діагностики.

10. Для створення моделі доцільно вербально охарактеризувати систему, тобто описати:

- а) зовнішнє середовище;
- б) зв'язки системи з зовнішнім середовищем;
- в) елементний склад системи, її частин, які можуть розглядатись як підсистеми;
- г) зв'язки між елементами системи;
- д) функціонування модуля.

Література: [4, с. 15–35; 7, с. 284–295]

3. Результати наукових досліджень

Практичне заняття 8. Обробка даних дослідження та оформлення результатів. Форми відображення результатів наукового дослідження

Мета: здобуття знань про порядок оформлення результатів наукової роботи. Розуміння особливостей наукового стилю та вимог до викладення матеріалів дослідження.

Питання для обговорення

1. Види систематизації результатів дослідження та їх зміст.
2. Бібліографічний опис джерел, використаних у науковому дослідженні.
3. Звіт про науково-дослідну роботу, його зміст і методика складання.
4. Впровадження результатів закінчених наукових досліджень.
5. Ефективність результатів наукових досліджень та її критерії.
6. Розрахунок економічної ефективності наукових досліджень.

Основні терміни: реферат; наукова стаття; проспект та архітектоніка праці; монографія; звіт про НДР; дисертація; анотація; рецензія; бібліографічний опис; ефект досліджень; ефективність наукових досліджень; ефективність НДДКР – економічна, науково-технічна, соціальна.

Теоретичні відомості

Дослідна стадія наукового процесу завершується систематизацією результатів, що включають: докази гіпотези, висновки та рекомендації, науковий експеримент, коригування попередніх пропозицій, літературне викладання дослідження. Докази гіпотез ще не означають їх повне підтвердження в процесі досліджень. Якщо в процесі дослідження з усіх робочих гіпотез залишилися лише мінімальна їх кількість, то навіть це є самостійним науковим результатом. Звідси виходить, що наукова гіпотеза сприяє розробці проблеми, незалежно від того, підкріплена вона фактами чи ні. Висновки та рекомендації, зроблені на підставі дослідження гіпотез, що пройшли експериментування та відповідне коригування, завершуються літературним викладенням їх у вигляді реферату, статті, монографії, звіту про виконану науково-дослідну роботу, дисертації.

Бібліографічний опис використовується для видання Державної бібліографії, інформаційних видань, спеціально призначених для міжнародного обміну інформацією, а також для складання карток бібліотечних каталогів. Опис проводиться за спеціальними правилами, встановленими державним стандартом. Цих правил дотримуються при систематизації матеріалів наукового дослідження, підготовці публікацій, складанні звіту про науково-дослідну роботу, написанні дисертації, виконанні здобувачами кваліфікаційних робіт бакалавра, магістра, наукових робіт.

Виконання науково-дослідної роботи оформляється складанням звіту, зміст і оформлення якого визначаються спеціальним державним стандартом. Матеріал, що відбирається для включення до звіту, має бути опрацьований і систематизований. Не слід без потреби включати у звіт відомості, запозичені з опублікованих робіт, звітів про науково-дослідної роботи та інших подібних джерел.

Економічна наука як сфера інтелектуальної праці специфічно бере участь у створенні і споживанні всього суспільного продукту і національного доходу. Критерієм її ефективності у кінцевому підсумку виступає підвищення продуктивності й економії всієї суспільної праці і ресурсів завдяки впровадженню досягнень науки у народне господарство.

Витрати на науку, так само, як і інвестиції, являють собою вилучення коштів з поточного споживання для забезпечення більш високого рівня споживання у майбутньому. Отже, розрахунки економічної ефективності наукових досліджень повинні насамперед здійснюватися на стадії техніко-економічного обґрунтування вибору теми досліджень і уточнюватися за кінцевими результатами виконаної роботи.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте вид наукової праці – реферат.
2. Охарактеризуйте вид наукової праці – наукову статтю.
3. Визначте поняття архітекτονіки праці.
4. Охарактеризуйте вид наукової праці – монографію.
5. Охарактеризуйте вид наукової праці – дисертацію.
6. Визначте поняття анотації наукової праці.
7. Визначте поняття рецензії наукової праці.
8. Дайте характеристику бібліографічному опису.
9. Опишіть структуру звіту про НДР.
10. Охарактеризуйте основний зміст впровадження завершених наукових досліджень.
11. Визначте ефект та ефективність наукових досліджень та їх критерії.

Тестові завдання

Вкажіть одну правильну відповідь

1. Вкажіть, в якій частині звіту про НДР наводять перелік ключових слів:

а) в рефераті;	в) в переліку скорочень;
б) в змісті;	г) в основній частині.

2. План статті, брошури, книги часто називають:

- а) проспектом; б) змістом; в) нотатками; г) план; д) форма.

3. Основну частину статті називають:

- а) проспектом; б) кульмінацією; в) нотатками; г) план; д) форма.

4. Кваліфікаційна наукова робота у певній галузі знань, яка містить сукупність наукових результатів і положень, висунутих автором для публічного захисту називається:

- а) проспектом; б) монографія; в) дисертація; г) стаття; д) форма.

5. Спеціальне наукове дослідження, присвячене літературному викладенню однієї проблеми називається:

- а) проспектом; б) монографія; в) нотатками; г) стаття; д) форма.

6. Коротке усне або письмове викладення наукового питання, складене на підставі проведеного дослідження, називають:

а) науковий реферат;	в) наукова стаття;
б) наукове резюме;	г) монографія.

7. Оберіть правильну відповідь, заголовок інформативного реферату:

- а) обов'язково збігається з заголовком теми дослідження;
- б) обов'язково не збігається з заголовком теми дослідження;
- в) може збігатись з заголовком теми дослідження.

Вкажіть декілька правильних відповідей

8. Реферати діляться на декілька видів, а саме:

- а) науковий; б) інформативний; в) змістовний; г) актуальний.

9. До видів систематизації результатів дослідження відносять:

- а) курсову роботу; б) наукову статтю; в) монографію; г) проспект.

10. Вкажіть усі необхідні елементи акту здавання-приймання завершеної науково-дослідної роботи:

- а) строки виконання робіт; в) основні дані про виконавців;
- б) кошторисні і фактичні витрати; г) апробація добутих результатів.

Література: [3, с. 129–137; 18, с. 200–219]

Практичне заняття 9.

Оприлюднення результатів дослідження

Мета: здобуття знань про способи апробації результатів наукового дослідження. Розуміння специфіки різних видів наукової продукції. Отримання навиків підготовки та оформлення тез доповіді за результатами наукового дослідження.

Питання для обговорення

- 1. Наукова публікація: поняття, функції, основні види.
- 2. Структура наукового реферату.
- 3. Доповідь на науковій конференції.
- 4. Методика написання наукової статті.
- 5. Структура звіту про результати наукових досліджень.

Основні терміни: наукове дослідження, наукова публікація, реферат, доповідь, наукова стаття, звіт наукового дослідження, збірник, тези, монографія.

Теоретичні відомості

Публікація це доведення до загального відома за допомогою преси відповідної інформації. Статті наукового характеру друкуються

переважно в наукових збірках або журналах. Науковий журнал – журнал, що містить статті та матеріали досліджень теоретичного або прикладного характеру, призначений переважно фахівцям певної галузі науки. За цільовим призначенням наукові журнали поділяють на: науково-теоретичні, науково-практичні та науково-методичні.

Кількість та якість публікацій з теми дослідження є критерієм оцінки цінності роботи. Вважається, що дисертація виконана на належному рівні, якщо з кожного її розділу і підрозділу можна підготувати статтю, а за її загальними результатами – монографію.

Для визначення особистого внеску здобувача до праць, які надруковані у співавторстві, необхідно вказати, які саме конкретні результати, наведені в кожній публікації, належать здобувачеві (теорема, висновки, результат дослідів чи експерименту, математична модель, методика та ін.). Не дозволяється вказувати тільки процентне співвідношення участі співавторів у написанні певної праці.

Певні труднощі у авторів виникають при визначенні обсягу праць, що зумовлено недостатнім знанням основних одиниць обчислення наукової інформації, поширюваних засобами друку. До основних з них належать: авторський аркуш, друкований аркуш, обліково-видавничий аркуш.

Підготовка публікації – процес індивідуальний. Одні вважають за необхідне лише коротко описати хід дослідження і детально викласти кінцеві результати. Інші дослідники поступово вводять читача у свою творчу лабораторію, висвітлюють етап за етапом, докладно розкривають методи своєї роботи.

Висвітлюючи весь дослідницький процес від творчого задуму до заключного його етапу, підбиваючи підсумки, формулюючи висновки і рекомендації, учений розкриває складність творчих пошуків. При першому варіанті викладу автор зважає на порівняно вузьке коло фахівців. Він користується ним при написанні монографії, статті.

Другий варіант використовується при написанні дисертації. Він дає змогу краще оцінити здібності науковця до самостійної науково-дослідницької роботи, глибину його знань та ерудицію.

Контрольні питання

1. Що таке наукова публікація та її основні види?
2. Монографія: поняття, алгоритм написання.
3. Наукова стаття, вимоги до її оформлення.
4. Що таке авторський, друкований та обліково-видавничий аркуш?
5. Які відмінності між дисертацією і монографією?
6. Тези доповіді, алгоритм тези.

- а) зміст; в) додатки;
б) титульний аркуш; г) список авторів.

Вкажіть декілька правильних відповідей

9. Публікації виконують кілька функцій:

- а) оприлюднюють результати наукової роботи;
- б) відбивають другорядний зміст наукової роботи;
- в) підтверджують факт апробації та впровадження результатів;
- г) сприяють встановленню пріоритету автора.

10. До науково-дослідних видань належать:

- а) монографія;
б) автореферат;
в) заголовок інформативного реферату може збігатися з темою дослідження;
г) тези;
д) журнали.

Література: [2, 344–357, 6, с. 38–56]

Практичне заняття 10.

Система наукової діяльності в Україні

Мета: вміти визначати суть і завдання наукової діяльності в державі. Розуміння поняття академічної доброчесності та здобуття навиків перевірки наукових робіт на унікальність.

Питання для обговорення

1. Організаційна структура науки.
2. Пріоритетні напрями розвитку науки.
3. Система підготовки наукових кадрів.
4. Науково-дослідна робота здобувачів.

Основні терміни: наука, науково-дослідна робота, структура науки, наукові кадри.

Теоретичні відомості

Розвиток науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їхнього духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного

зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти. Загальні цілі і завдання науки на конкретний період розвитку кожна держава визначає виходячи з їх соціально-економічного і політичного стану.

Одним із основних важелів здійснення державної політики в сфері наукової і науково-технічної діяльності є бюджетне фінансування. Розмір його не може бути менше 1,7 % валового внутрішнього продукту України. Вищим науковим органом держави є Національна академія наук (НАН) України, яка очолює, організовує і здійснює фундаментальні та прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних і гуманітарних наук, а також координує здійснення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях незалежно від форм власності.

Державне управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності академій здійснюється згідно з законодавством України у межах, що не порушують їхньої самоврядності у вирішенні питань статутної діяльності і свободи наукової творчості. Академії виконують замовлення органів державної влади щодо розроблення засад державної наукової і науково-технічної політики, проведення наукової експертизи проєктів державних рішень і програм. Академії щорічно звітують перед Кабінетом Міністрів України про результати наукової і науково-технічної діяльності та використання коштів, виділених їм із Державного бюджету України.

Світовий досвід свідчить, що темпи розвитку тієї чи іншої держави багато в чому залежать від правильності вибору пріоритетного фінансування і підтримки розвитку науки. У структурі науки в ХХІ ст. різко зростає роль теоретичних і фундаментальних наук, які створюють нові знання, збагачують суспільство новими підходами, даними, технологіями, оперативними знаннями для застосування їх у виробництві.

Отже, з метою забезпечення пріоритету розвитку науки доцільно на державному рівні побудувати організаційну структуру науки на основі поєднання галузевого підходу, зорієнтованого на забезпечення загального прогресу наукових знань, і проблемно-орієнтованого, що найбільше відповідає ринковим відносинам. Галуzeвий підхід має домінувати у сфері розвитку фундаментальних досліджень і базуватися на використанні достатньо сталих організаційних структур, а проблемно-орієнтований – у галузі прикладних досліджень і розробок, для виконання яких можуть бути використані як постійні, так і тимчасові організаційні структури.

Контрольні питання

1. Назвіть суб'єктів наукової діяльності та охарактеризуйте їх.
2. Дайте характеристику наукової школи та назвіть головні ознаки.
3. Назвіть основні сутнісні характеристики кандидатської та докторської дисертації.
4. Назвіть основні елементи навчально-дослідної роботи здобувачів.
5. Визначте функції Ради з науково-дослідної роботи здобувачів вищого навчального закладу.
6. Назвіть принципи на яких базується наукова праця дослідника.
7. Дайте визначення наукового колективу.
8. Розкрийте зміст інтелекту наукового працівника.
9. Визначте важливість збалансованості робочого місця наукового дослідника.

Тестові завдання

Вкажіть декілька правильних відповідей

1. Державна політика України з наукової та науково-технічної діяльності спрямована на:

- а) забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості;
- б) примноження національного багатства на основі використання наукових і науково-технічних досягнень;
- в) створення умов для досягнення високого рівня життя людей, їхнього фізичного і інтелектуального розвитку за допомогою використання сучасних досягнень науки і техніки;
- г) зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;
- д) створення умов для досягнення достатнього рівня якості життя людей.

2. При здійсненні державного управління та регулювання науковою діяльністю держава керується принципами:

- а) збалансованості розвитку фундаментальних і прикладних досліджень;
- б) визнання свободи творчої, наукової і науково-технічної діяльності;
- в) додержання вимог економічної безпеки;
- г) поєднання централізації та децентралізації управління у науковій діяльності;
- д) органічної єдності науково-технічного, економічного, соціального та духовного розвитку суспільства.

3. Президент України відповідно до Конституції України та законів України виконує:

а) визначає систему органів виконавчої влади, які здійснюють державне управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності в Україні;

б) забезпечує здійснення контролю за формуванням та функціонуванням системи державного управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

в) здійснює свої повноваження у науковій і науково-технічній сфері, створює консультативно-дорадчу раду з питань науки і науково-технічної політики, яка сприяє формуванню державної політики щодо розвитку науки;

г) визначає основні засади і напрями державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

4. Наукові установи, включені до Державного реєстру наукових установ мають такі особливості:

а) користуються податковими пільгами відповідно до законодавства України;

б) можуть змінювати наукову і науково-технічну діяльність на інші види діяльності;

в) зобов'язані не менш як третину відсотків доходу від своєї діяльності спрямовувати на проведення ініціативних науково-дослідних робіт та розвиток дослідницької матеріально-технічної бази;

г) не можуть змінювати наукову і науково-технічну діяльність на інші види діяльності;

д) зобов'язані не менш як 50 відсотків доходу від своєї діяльності спрямовувати на проведення ініціативних науково-дослідних робіт та розвиток дослідницької матеріально-технічної бази.

5. Враховуючи світові тенденції у розвитку науки в Україні, найбільш пріоритетними напрямками державної підтримки мають стати сфери:

а) наукового розвитку; в) виробництва; д) екології.

б) технологічного розвитку; г) підприємництва;

6. Бюджетне фінансування наукових досліджень здійснюється шляхом наступного типу фінансування:

а) базового; б) програмно-цільового; в) предметного; г) цільового.

7. Базове фінансування надається для забезпечення:

а) прикладних наукових досліджень;

б) найважливіших для держави напрямів досліджень, у тому числі в інтересах національної безпеки та оборони;

в) розвитку інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності;

- г) збереження наукових об'єктів, що становлять національне надбання;
- д) підготовки наукових кадрів.

8. Програмно-цільове фінансування здійснюється на конкурсній основі для:

- а) науково-технічних програм і окремих розробок, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки;
- б) забезпечення проведення найважливіших прикладних науково-технічних розробок, які виконуються за державним замовленням;
- в) науково-технічних програм і окремих розробок, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку економічної науки;
- г) проєктів, що виконуються в межах міжнародного науково-технічного співробітництва;
- д) проведення науково-прикладних розробок, які виконуються за замовленням.

9. Державні наукові та науково-технічні програми поділяються на:

- а) міжвідомчі;
- б) загальнодержавні;
- в) відомчі;
- г) галузеві;
- д) регіональні.

10. Успішне виконання студентської науково-дослідної діяльності може бути при додержанні таких умов:

- а) поступове ускладнення завдань з орієнтацією здобувача напрямом його спеціальності;
- б) забезпечення взаємодії в науковій роботі здобувачів старших і менших курсів;
- в) активна участь здобувачів у науковій роботі протягом усього періоду навчання;
- г) участь здобувачів та викладачів у науковій роботі;
- д) тісний зв'язок наукової роботи з навчальною і науковою діяльністю кафедри.

Література: [2, 161–172; 6, с. 57–82]

4. Індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання з дисципліни передбачає написання наукової статті або тез роботи, яку здобувач виконує протягом тривалого терміну (від одного тижня до місяця). Метою індивідуального завдання є набуття ним умінь правильно визначати напрями досліджень та основні наукові формальні показники для своєї майбутньої дипломної роботи. Дослідження має бути оригінальним, практичним, виконане самостійно, з урахуванням досягнень інших науковців у цій проблематиці. Тему слід обирати відповідно до власних інтересів і знання матеріалу українських засобів масової інформації, з дотриманням академічної доброчесності. Тема індивідуального домашнього завдання обирається згідно із запропонованими науковими темами (в межах обраного напрямку, за погодженням з викладачем, дозволяється коригування остаточної назви роботи). Матеріал подається у формі констатації або опису. Зміст літературних джерел формується тільки із тих джерел інформації, що використовувались. Якщо в первинному документі головна думка сформульована недостатньо чітко, в індивідуальному завданні вона повинна бути конкретизована та виділена.

Вимоги до оформлення індивідуального завдання

Обсяг рукопису до 3 сторінок, у т.ч. рисунки та таблиці. Тези повинні бути підготовлені за допомогою редактора Word for Windows. Формат сторінки – А4.

Поля: зліва – 2,0 см; справа – 2,0 см; зверху – 2,0 см; знизу – 2,0 см. Інтервал між рядками – 1,0. Шрифт – Times New Roman, 12 пт. Відступ першого рядка – 1,25 см.

Структура індивідуального домашнього завдання

1. Назва наукового напрямку та секції конференції, відповідно до переліку, який вказаний в обраному інформаційному листі (інформаційний лист додати до готового індивідуального завдання).

2. Прізвище, ім'я, по-батькові авторів – великими літерами у верхньому правому куті.

3. Назва організації, де працює автор (українською або іншою мовою конференції) – повністю, справа.

4. Назва доповіді (українською або іншою мовою конференції) – великими літерами, по центру (Times New Roman, 12 пт., жирний).

5. Основний текст. (Times New Roman, 12 пт.).

6. Слово «Література» по центру (Times New Roman, 12 пт., жирний). Перелік літератури оформити відповідно до чинних бібліографічних вимог.

Тематика індивідуального завдання з дисципліни

1. Зв'язок мотивації з іншими функціями HR.
2. Мотивація персоналу як наука і сфера практичної діяльності.
3. Мотиваційний механізм управління трудовою поведінкою.
4. Мотивація праці як фактор трудової діяльності.
5. Еволюція наукових поглядів на мотивацію трудової діяльності.
6. HR: каталізатор змін чи запорука стабільності розвитку організації.
7. Психологія в HR: технології та інструментарій.
8. Лідер як каталізатор ідей. Відповідальність лідера.
9. Команда як вирішальний фактор успіху організації.
10. Виникнення корпоративної культури в нових організаціях.
11. Відповідальність HR за формування стратегії компанії.
12. Пошук і розвиток талантів. Кадровий резерв – золото компанії.
13. Підтримка молодих сімей в Україні.
14. Основні проблеми соціального захисту в Україні та шляхи їх вирішення.
15. Класифікація основних моделей соціального захисту.
16. Необхідність соціального захисту в умовах ринкової економіки.
17. Переговори та посередництво в вирішенні конфліктів соціально-трудового характеру.
18. Покращення структури соціального пакету для усіх категорій працівників.
19. Компенсаційний пакет: поняття, структура, вимоги до формування.
20. Мотиваційний моніторинг персоналу підприємства.

Окремі рекомендації. Елементи наукового дослідження передбачають аргументованість; логічність; лаконічність; науковість; використання досвіду попередників; самостійність та оригінальність.

Стиль і мова наукового дослідження:

- формально-логічний виклад думок; використання висловів, що відображають причинно-наслідковий зв'язок;
- чіткість та однозначність термінології;
- логічна конструкція тексту та об'єктивність викладу;
- посилання на джерела;
- цілісність і послідовність розвитку думки;
- відсутність емоційно забарвлених елементів мови (якщо це не стосується спеціальної тематики та ілюстрацій);

– необхідно і варто висловлювати власну думку (якщо вона має вагомі аргументи), але не слід зловживати займенником «я» настільки, щоб це кидалося у вічі;

– використання безособових форм і пасивних конструкцій (встановлено, доведено, виокремлено, з'ясовано тощо);

– ясність, доступність, зрозумілість положень і висновків;

– консультування з фахівцями, викладачами (не соромтеся!);

– редагування власного тексту, грамотність, охайність;

– дотримання основних вимог оформлення наукового тексту;

– вчасність подачі роботи на кафедру;

– наявність усіх необхідних завдань, зазначених у переліку.

Індивідуальне домашнє завдання має бути оформлене за вимогами діючих стандартів Хмельницького національного університету:

– СОУ 207.02:2017. Текстові документи. Загальні вимоги. – Чинний від 2017-29-09. – Хмельницький : ХНУ, 2017. – 40 с.;

– СОУ 207.02:2017. Бібліографічний запис. Загальні вимоги та правила складання. Чинний від 2017-29-09. – Хмельницький : ХНУ, 2017. – 37 с.

5. Питання для самоконтролю знань

1. Визначте задачі дисципліни «Методологія і організація наукових досліджень».
2. Завдання наукових досліджень у підготовці економістів.
3. Охарактеризуйте предмет і об'єкт дисципліни «Методологія і організація наукових досліджень».
4. Дайте визначення поняттю «наука», «наукові дослідження», «наукознавство», «наукове дослідження». Розкрийте їх зміст.
5. Охарактеризуйте метод і методологію наукових досліджень.
6. Охарактеризуйте рівні психолого-педагогічних досліджень.
7. Охарактеризуйте складові науково-дослідного процесу.
8. Роль філософії у науковому пізнанні.
9. Вибір теми науково-дослідної роботи.
10. Типи наукових гіпотез.
11. Етапи проведення дослідження і написання наукової роботи.
12. Види документальних джерел наукової інформації.
13. Економічні закони та їх види.
14. Класифікація економічних наук.
15. Наукова проблема і обґрунтування теми дослідження.
16. Особливості творчої праці у дослідницькій діяльності.
17. Класифікація інформаційного забезпечення наукових досліджень.
18. Економічна інформація, її критерії, особливості, структура.
19. Бібліографічні джерела економічної інформації.
20. Структура й організація економічної бібліографії.
21. Інформаційно-пошукові мови бібліографічних фондів (УДК та ББК).
22. Види цитат та посилань і основні принципи їх використання.
23. Структура наукової роботи.
24. Правила написання вступу до наукової роботи.
25. Основні прийоми та методи дослідної роботи.
26. Правила використання ілюстративного матеріалу.
27. Правила коментування та інтерпретації отриманих результатів.
28. Засоби поєднання специфічної та загальної інформації у висновках.
29. Повна та скорочена модель резюме.
30. Правила оформлення роботи.
31. Редагування письмової наукової роботи.
32. Правила укладання бібліографічного апарату.

33. Аналіз, синтез, інтерпретація та оцінка отриманої інформації.
 34. Дайте визначення поняттю «реферат», «курсова робота», «дипломна робота», «магістерська робота».
 35. Розкрийте структуру курсової роботи в педагогічному коледжі.
 36. Дайте визначення і розкрийте метод бесіди, інтерв'ю.
 37. Назвіть і розкрийте різновиди інтерв'ю.
 38. Дайте визначення і розкрийте метод анкетування, його типи.
 39. Охарактеризуйте види анкети за формою, за змістом питань і за функціями питань.
 40. Дайте визначення і розкрийте метод спостереження, його види і вимоги до нього.
 41. Дайте визначення і розкрийте метод експерименту, його види, особливості.
 42. Розкрийте етапи проведення психолого-педагогічного експерименту.
 43. Дайте визначення і розкрийте метод тестів та метод соціометричного опитування.
 44. Розкрийте сутність дослідного етапу наукового дослідження.
 45. Проблема мови та стилю наукової роботи.
 46. Апробація результатів наукового дослідження. Наукова дискусія.
 47. Порядок захисту та специфіка курсової та магістерської роботи.
 48. Поняття наукової комунікації та наукової школи.
 50. Вчені ступені і звання та їх роль в організації наукових кадрів.
 51. Підготовка автореферату як етап наукового дослідження.
 52. Наукова стаття та рецензія як форми наукової роботи.
- Правила аргументації.

6. Короткий термінологічний словник

Автореферат – короткий виклад наукової праці, підготовлений автором та надрукований для попереднього ознайомлення з твором (наприклад, автореферат дисертації).

Авторський аркуш – умовна одиниця вимірювання обсягу текстової та ілюстративної інформації літературного твору, що використовується у видавничій справі і є основою для обліку праці автора, укладача, рецензента та ін. Один авторський аркуш дорівнює 40000 друкованих знаків прозового тексту (враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами).

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів і правил, визначених законом, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Актуальність – важливість, значимість чого-небудь на сьогодні, сучасність, злободенність. Позначає властивість інформації, відомостей, норм, яка може бути втрачена із часом, з появою свіжішої, сучаснішої інформації.

Альтернатива – необхідність вибору однієї з двох можливостей, що виключають одна одну.

Аналіз – розчленування предмету пізнання, абстрагування його окремих сторін чи аспектів.

Алгоритм – система правил для розв'язування певного типу задач.

Анкетування – один із способів письмового опитування значної кількості респондентів відповідно до анкети чи опитувального листа.

Анотація – коротка узагальнююча характеристика книги або її частини, статті, рукопису тощо.

Аспект – одна зі сторін явища, перспектива, в якій воно виступає; точка зору, відповідно до якої розглядається об'єкт дослідження.

Аспірант – особа, яка зарахована до університету для здобуття ступеня доктора філософії.

База даних – сукупність взаємопов'язаних даних, організованих відповідно до загальних єдиних правил описування, зберігання і маніпулювання.

Бібліографічний опис – сукупність бібліографічних відомостей про документ, його складову частину чи групу документів, які наведені за певними правилами, необхідні та достатні для характеристики твору та визначення його відмінностей від інших, та які одержують у результаті аналітико-синтетичної переробки інформації.

Вебінар – сучасна форма навчання – проведення семінарів, тренінгів та інших заходів, яка проходить із використанням інтернет-технологій.

Верифікація – доказ того, що вірогідний факт або твердження є істинним.

Видання – документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення.

Визначення – логічний закон, що дозволяє відрізнити, знаходити, конструювати певний об'єкт або формулювати нове значення певного знакового вираження або уточнювати значення уже існуюче, зафіксоване в мові.

Висловлювання – думка, виражена розповідним реченням, яка може бути істинною або помилковою.

Гіпотеза – наукове припущення щодо пояснення явища дійсності, яке потрібно довести на практиці та обґрунтувати теоретично.

Грант – фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, у тому числі іноземними, та (або) міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, зокрема на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямками і на умовах, визначених надавачами гранту.

Дані – відомості про факти, події, поняття, ідеї чи команди, подані у формалізованому вигляді, зручному для зберігання, обробки, пересилання та інтерпретації користувачами інформаційної системою.

Дефініція – стисле, наукове визначення певного поняття, що містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття.

Дискусія – широке публічне обговорення певного суперечливого наукового, політичного чи іншого питання на зібранні, в розмові, засобах масової комунікації; напр. – спір, суперечка окремих осіб, співбесідників.

Експеримент – метод знання об'єктивної дійсності завдяки науково організованому досліджу, ініціювання процесів, явищ.

Закон – необхідне, суттєве, стале співвідношення, що повторюється між окремими явищами.

Загальні компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної галузі, але є важливими для успішної подальшої професійної і соціальної діяльності здобувача у різних сферах для його особистісного розвитку.

Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Індукція – метод дослідження, пов'язаний із рухом думки від окремого до загального, від даних досвіду і фактів до їх узагальнення у висновках.

Кафедра – базовий структурний підрозділ закладу вищої освіти державної (комунальної) форми власності (його філій, інститутів, факультетів), що провадить освітню, методичну та/або наукову діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією) чи міжгалузевою групою спеціальностей, до складу якого входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менш як три з них мають науковий ступінь або вчене (почесне) звання.

Кваліфікація – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту. Кваліфікації за змістом поділяються на освітні та професійні. Кваліфікація **освітня** – це визнана закладом вищої освіти та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом вищої освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей).

Класифікація – багатоступеневий, розгалужений поділ логічного об'єму поняття, впорядкування об'єктів за сутнісними ознаками.

Конструктивний – той, що стосується певної конструкції; необхідний для створення певної будови.

Концепція – певний спосіб розуміння, трактування певного предмета, явища, процесу, основний погляд на предмет, керівна ідея для систематичного висвітлення.

Креативність – творчість як вид діяльності; спрямованість на творення позитивного в умовах вільного вибору і творчої свободи.

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.

Метод – спосіб досягнення мети, сукупність прийомів та операцій теоретичного, практичного освоєння дійсності, спосіб певним чином організованої людської діяльності.

Методологія – вчення про способи організації і побудови теоретичної і практичної діяльності людини.

Моніторинг – спостереження, оцінка і прогноз системи або її навколишнього середовища.

Монографія – це наукова праця у вигляді книги з поглибленим вивченням однієї або декількох (тісно пов'язаних між собою) тем.

Наука – сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і систематизація об'єктивних знань про дійсність.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань.

Наукова новизна – наукові результати, що оцінюються за такими критеріями, як вперше отримано, удосконалено, здобуло подальший розвиток.

Наукова проблема – конкретне питання, що виникає, коли наявних знань не достатньо для вирішення конкретного завдання, і спосіб, за допомогою якого можна здобути відомі знання, невідомий.

Наукова робота – дослідження з метою одержання наукового результату.

Науковий напрям – сфера наукових досліджень наукового колективу, спрямованих на вирішення значних завдань у певній галузі наук.

Об'єкт – предмет, явище, на які спрямована якась діяльність (напр., об'єкт дослідження) тощо.

Порівняння – метод пізнання дійсності, покликаний встановити спільні й відмінні параметри між процесами, явищами, об'єктами.

Постулат – твердження, яке при побудові наукової теорії сприймають без доказів як вихідне.

Принцип – вихідний пункт теорії; те, що становить основу певної сукупності знань.

Прогноз – ймовірне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі ситуації, становище того чи іншого явища у майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення.

Реферат – стислий письмовий або усний публічний виклад змісту однієї або кількох наукових праць, що стосуються певної проблеми чи літературного твору.

Самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних, раніше опублікованих наукових результатів як нових.

Сілабус – це документ з організації вивчення навчальної дисципліни, що розробляється на основі її робочої програми та відповідає освітній програмі і навчальному плану підготовки фахівців з певної спеціальності, являє собою персоніфіковану програму викладача, що має за мету пояснити здобувачеві вищої освіти суть, політику, особливості, вимоги до вивчення та результати навчання, яких він має досягнути з цієї дисципліни.

Синтез – об'єднання раніше виокремлених частин у ціле, в якому протиріччя і протилежність послаблюються або знімаються.

Система – сукупність елементів, що перебувають у певних зв'язках один із одним і з середовищем, утворюючи при цьому певну цілісність, єдність.

Слово ключове – слово або словосполучення, що найбільш повно відображає зміст і суть наукової праці або її частини.

Списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім тих, що дозволені для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання.

Спостереження – метод пізнання дійсності, який ґрунтується на безпосередньому сприйнятті процесів, явищ, об'єктів за допомогою органів чуття, без втручання їх у буття дослідника.

Теза – коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, повідомлення, монографії, дисертації.

Термін – слово або словосполучення, що має точно позначити поняття і його зв'язки з іншими поняттями в межах певної сфери.

Факт – поняття, що означає наявність певної реальності, на противагу вигаданому, уявному; у методології науки – одиниця емпіричного знання, що співвідноситься з гіпотезою і теорією).

Фактор – чинник, рушійна сила, причина певного явища, процесу.

Фабрикація – вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях.

Фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

Література

1. Вітченко А. О. Основи наукових досліджень у вищій школі : підручник / А. О. Вітченко, А. Ю. Вітченко. – Київ : Ямчинський О.В., 2020. – 272 с.
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Харків : Право, 2019. – 368 с.
3. Філософія науки : підручник / за ред. І. С. Добронравової. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. – 255 с.
4. Бабайлов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. К. Бабайлов. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2019. – 150 с.
5. Бізюк А. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / А. В. Бізюк, О. В. Вовк, В. П. Ткаченко. – Харків : ХНУРЕ, 2019. – 180 с.
6. Гугоров О. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / О. І. Гугоров ; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків : ХНАУ, 2017. – 272 с.
7. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 236 с.
8. Євтушенко М. Ю. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / М. Ю. Євтушенко, М. І. Хижняк. – Київ : ЦУЛ, 2019. – 351 с.
9. Каламбет С. В. Методолія наукових досліджень : навч. посіб. / С. В. Каламбет, С. І. Іванов, Ю. В. Півняк. – Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2015. – 191 с.
10. Кобилін А. М. Системи обробки економічної інформації : навч. посіб. / А. М. Кобилін. – Київ : ЦУЛ, 2019. – 234 с.
11. Ладанюк А. П. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / А. П. Ладанюк, Л. О. Власенко, В. Д. Кищенко. – Київ : Вид-во Ліра-К, 2018. – 352 с.
12. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. Л. Г. Ліпич. – Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – 220 с.
13. Ліпич Л. Г. Методологія та організація наукових досліджень в галузі : метод. вказівки / Л. Г. Ліпич, Л. С. Громко. – Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2019. – 45 с.
14. Медвідь В. Ю. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. / В. Ю. Медвідь, Ю. І. Данько, І. І. Коблянська. – Суми : СНАУ, 2020. – 220 с.
15. Важинський С. Е. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми :

СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.

16. Науково-дослідницька діяльність студентів : навч. посіб. / за ред. С. Н. Грипич. – Київ : Видавничий дім «Кондор», 2021. – 288 с.

17. Онищенко В. О. Основи наукових досліджень та науково-технічної творчості : навч. посіб. / В. О. Онищенко, С. М. Срібнюк, Б. О. Коробко, О. В. Матяш. – Київ : Вид-во Ліра-К, 2020. – 280 с.

18. Васильковський О. М. Основи наукових досліджень. Перші наукові кроки : навч. посіб. / О. М. Васильковський, С. М. Лещенко, К. В. Васильковська, Д. І. Петренко. – Харків, 2019. – 164 с.

19. Черноусенко О. Ю. Основи наукових досліджень та інженерної творчості : навч. посіб. / О. Ю. Черноусенко. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. – 270 с.

20. Дорошенко В. М. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / В. М. Дорошенко, О. С. Тітлов, Т. А. Сагала, Н. О. Біленко. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2019. – 156 с.

21. Мальська М. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / М. Мальська, Н. Паньків. – Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 226 с.

22. Посилкіна О. В. Методологія наукових досліджень та інноваційний розвиток : навч. посіб. / О. В. Посилкіна, О. В. Літвінова, Ю. С. Братішко. – Харків : НФаУ, 2020. – 220 с.

23. Соболев Х. С. Методологія і принципи наукових досліджень : навч. посіб. / Соболев Х. С., Петровська Н. І., Гуняк О. М. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018. – 92 с.

24. Сардак С. Е. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / С. Е. Сардак. – Дніпро : ДГУ, 2018. – 103 с.

25. Костін Ю. Д. Теорія і методологія наукових досліджень : навч. посіб. / Ю. Д. Костін, Т. В. Полозова, І. А. Шейко, Д. Ю. Костін. – Харків : ХНУРЕ, 2021. – 152 с.

26. Товт В. А. Основи наукових досліджень та методика підготовки дипломних робіт : навч. посіб. / В. А. Товт. – Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2019. – 139 с.

27. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження : навч.-метод. посіб. / О. Л. Туриніна. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. – 206 с.

28. Яворська Т. І. Методологія та організація наукових досліджень : курс лекцій / Т. І. Яворська. – Мелітополь : Люкс, 2020. – 190 с.

29. Рейкін В. С. Основи наукових досліджень : конспект лекцій / В. С. Рейкін. – Луцьк : Вид-во ПП Іванюк В. П., 2020. – 111 с.

30. Строкань О. В. Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності : конспект лекцій /

О. В. Строкань, М. Ю. Мірошніченко. – Мелітополь : Вид-во «Люкс», 2021. – 152 с.

31. Тоцька О. Л. Основи наукових досліджень : збірник тестів / О. Л. Тоцька. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 68 с.

32. Тоцька О. Л. Основи наукових досліджень : метод. вказівки / О. Л. Тоцька. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 44 с.

33. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне по-силання. Загальні положення та правила складання (чинний від 01.07.2016). Вид. офіц. Київ, 2016. – 27 с.

34. Антиплагіат: безкоштовна перевірка на плагіат у Unicheck. URL: <https://unicheck.com/uk-ua/free-plagiarism-checker-online>

35. Бібліометрика української науки: аналітика. URL: http://nbuviar.gov.ua/bpnu/index.php?page_sites=formy

36. Бойко Ю. М. Бібліографічний запис. Загальні вимоги та правила складання. СОУ 207.02:2017 / Ю. М. Бойко, Л. І. Першина. Хмельницький : ХНУ, 2017. – 37 с.

37. Закон України «Про вищу освіту» від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. Зі змінами від 12.05.2022 р.

Зміст

Вступ	3
1. Вступ. Поняття наукового дослідження, його структура	
<i>Практичне заняття 1.</i> Поняття наукового дослідження. Вимоги до наукового дослідження. Види наукових досліджень.	6
<i>Практичне заняття 2.</i> Поняття методології, методу, прийому в науковому дослідженні. Типологія методів дослідження.	9
<i>Практичне заняття 3.</i> Емпіричні методи наукового дослідження.	13
<i>Практичне заняття 4.</i> Теоретичні методи дослідження.	16
2. Методологічна основа наукового дослідження	
<i>Практичне заняття 5.</i> Інформаційна база наукових досліджень.....	20
<i>Практичне заняття 6.</i> Розробка концептуальних положень і апарату дослідження. Вивчення теоретичного і практичного стану проблеми.	23
<i>Практичне заняття 7.</i> Розробка та експериментальна перевірка моделі, головних ідей, концептуальних положень покладених в основу дослідження.	27
3. Результати наукових досліджень	
<i>Практичне заняття 8.</i> Обробка даних дослідження та оформлення результатів. Форми відображення результатів наукового дослідження.....	30
<i>Практичне заняття 9.</i> Оприлюднення результатів дослідження.....	34
<i>Практичне заняття 10.</i> Система наукової діяльності в Україні.	37
4. Індивідуальне завдання	42
5. Питання для самоконтролю знань	45
6. Короткий термінологічний словник	47

Література.....	52
------------------------	-----------